

ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU: OD ZIEŁONEJ DO BIAŁEJ KSIĘGI

dr Adam Erechemla

1. Zielone i białe księgi

Zielone i białe księgi nie mają podstawy traktatowej. Przygotowuje je Komisja Europejska w formie komunikatów. Pierwsze powstają w wyniku dyskusji na temat określonej dziedziny działalności Wspólnoty i są skierowane szczególnie do zainteresowanych stron, biorących udział w konsultacjach. Konsultacje są ogólnoeuropejskie, publiczne i powszechne. Ich treść jest zamieszczana na stronie *Twój głos w Europie (Your Voice in Europe)*.¹ W wyniku wymiany poglądów na temat określonej dziedziny, zainicjowanej przez Komisję, powstają białe księgi zawierające propozycje konkretnych działań. Po przyjęciu przez Radę stają się programem działań Wspólnoty. Załączony do Traktatów Protokół nr 9 w sprawie roli parlamentów Państw Członkowskich w Unii Europejskiej (1997) stanowi, że wszystkie dokumenty konsultacyjne Komisji (zielone księgi, białe księgi i komunikaty) są bezzwłocznie przekazywane parlamentom Państw Członkowskich.² Polska ustawa z 11 marca 2004 r. o współpracy Rady Ministrów z Sejmem i Senatem w sprawach związanych z członkostwem Rzeczy-

pospolitej Polskiej w Unii Europejskiej nakazuje Radzie Ministrów, bezzwłocznie po ich otrzymaniu, przekazanie Sejmowi i Senatowi dokumentów UE podlegających konsultacjom z państwami członkowskimi, wskazując szczególnie na białe i zielone księgi, komunikaty oraz ich oceny sformułowane przez instytucje lub organy UE.³ Konsultacje, którym podlegają omawiane dokumenty stają się często istotnym elementem procesu legislacyjnego.

Ilość opracowywanych zielonych i białych ksiąg wynosi zazwyczaj kilka rocznie, przy czym zielonych ksiąg jest więcej. W 2009 r. opublikowano dotychczas dwie zielone i dwie białe księgi:

- Zielona księga *Reforma wspólnej polityki rybołówstwa*,⁴
- Zielona księga *W kierunku lepiej zintegrowanej transeuropejskiej sieci transportowej w służbie wspólnej polityki transportowej*,⁵
- Biała księga *Modernizacja normalizacji technologii informacyjno-komunikacyjnych w UE. Droga naprzód*,⁶
- Biała księga *Adaptacja do zmian klimatu: europejskie ramy działania*.⁷

Podstawą ostatnio wymienionej Białej księgi były konsultacje rozpoczęte przez opublikowanie w czerwcu 2007 r. Zielonej księgi *Adaptacja do zmian klimatycznych w Europie – warianty działań na szczeblu UE*.⁸

Prace związane z adaptacją do zmian klimatu są w dużym stopniu realizacją reguły (zasady) ostrożności. Reguła ta w wymiarze międzynarodowym została po raz pierwszy sformułowana w 1987 r. przez OCDE, a następnie na konferencjach w 1989 i 1990 r. dotyczących ochrony Morza Północnego. W dokumentach tych przyjęto zobowiązania dość daleko idące stwierdzając, że działania zapobiegające zanieczyszczeniu morza powinny być podejmowane nawet w sytuacjach, gdy nie ma naukowo dowiedzionego związku pomiędzy emisją zanieczyszczeń a negatywnymi efektami występującymi w środowisku, natomiast istnieją co do tego podejrzenia.⁹ W prawie wspólnotowym reguła ostrożności pojawiła się wraz z zasadą prewencji w art. 174 TWE. Próby ustalenia jej treści można podjąć, analizując Komunikat Komisji dotyczący zasady ostrożności.¹⁰ Komunikat, oprócz określenia celów, podania podstaw oraz czynników powodujących rekurs, określił wskazówki stosowania zasady ostrożności. Nie zdefiniował zasady, lecz odwołał się do wielu istniejących jej definicji m.in. w dokumentach z Rio, konwencjach dotyczących bioróżnorodności i klimatu. Komisja stwierdziła, że działania związane z realizacją zasady ostrożności mogą być podjęte po łącznym spełnieniu trzech warunków: dokonanej ocenie naukowej, ocenie potencjalnej szkodliwości dla środowiska i ocenie zakresu niepewności naukowej.

Definicję zasady ostrożności znajdujemy w Komunikacie Komisji *Projekt Deklaracji zasad przewodnich w zakresie zrównoważonego rozwoju*.¹¹ Określa on zasadę jako przyjmowanie ostrożnego podejścia dla uniknięcia potencjalnego niebezpieczeństwa dla zdrowia lub

dzi lub dla środowiska, a także podejmowanie działań zapobiegawczych, w sytuacji istnienia obiektywnych, naukowych wątpliwości. W aktach wspólnotowych pojęcie zasada ostrożności używane jest dość generalnie.

2. Księgi dotyczące zmian klimatu

Struktura obydwu ksiąg dotyczących adaptacji do zmian klimatu jest podobna – składają się z punktów i podpunktów, które można również określić jako rozdziały i podrozdziały. Pkt 1 Zielonej księgi *Adaptacja do zmian klimatu* odpowiada pod względem istotnej treści pkt 1 Białej księgi *Wprowadzenie*. Dodatkowo Zielona księga zawiera elementy graficzne – mapy i wykresy oraz załączniki. Zielona księga postawiła 28 pytań, na które Komisja oczekiwała odpowiedzi w ramach konsultacji. Najwięcej, bo osiem z nich, dotyczyło skutków zmian klimatycznych. Sześć pytań dotyczyło priorytetów, trzy udziału różnych podmiotów w działaniach adaptacyjnych, dwa badań i ich udostępniania. Innym zagadnieniom, takim jak np. podejmowanym środkom, czy przeszkodom w adaptacji poświęcone były pozostałe pytania. Treść niektórych pytań dotyczyła łącznie dwu z wymienionych zagadnień.

Zielona księga na pierwszej stronie odpowiada na pytanie „Czym jest adaptacja?” Odpowiedź jest opisowa, wskazuje cele, przykładowe działania oraz możliwość wyprzedzającego podejmowania działań adaptacyjnych. Takie działania określa się jako „adaptację proaktywną” lub „antycypowaną”. Adaptacja do zaistniałej sytuacji określana jest zaś jako „reaktywna”. Istnieją też inne podziały: adaptacja może być planowana lub spontaniczna, publiczna i prywatna.¹² Biała księga wymienia „adaptację niezależną”, która stanowi reakcję jednostek lub przedsiębiorstw (w sektorach takich jak rolnictwo i turystyka) na sygnały rynkowe lub zmiany środowiskowe spowodowane

skutkami zmian klimatu. Nie może ona przyjąć formy optymalnej, ze względu na brak dostatecznych informacji lub ograniczenia finansowe. Białą księgę uzupełniają dokumenty sektorowe dotyczące rolnictwa, zdrowia oraz wody, wybrzeży i mórz.

2.1. Skutki zmian klimatu

2.1.1. Zielona księga

Jako, że większość pytań Zielonej księgi dotyczy skutków zmian klimatu, warto przybliżyć to zagadnienie. Od 1850 r. średnia globalna temperatura wzrosła o 0,76°C i niektóre obszary już to odczuły. Klimat w Europie ocieplił się w minionym stuleciu o 1°C, przekraczając globalną średnią ocieplenia. Wymienione w dokumencie skutki zmian klimatu to:

- dalsze ograniczenie dostępu do bezpiecznej wody pitnej, zmuszające pewne grupy ludności do migracji oraz powiększenie się obszaru susz,
- zagrożenie wyginięciem 20–30% gatunków roślin i zwierząt, prawdopodobnie jeżeli globalna temperatura wzrośnie o 1,5–2,5°C,
- ryzyko wystąpienia klęski głodu, dotykającej kilkaset milionów ludzi,
- ryzyko podwyższenia poziomu morza zagrażającego deltom Nilu, Gangesu, i Mekongu spowodować może do 2050 r. przemieszczenie około miliona ludzi z każdej z tych delt; małe państwa wyspiarskie już są zagrożone,
- bezpośredni i pośredni niekorzystny wpływ zmian klimatycznych na zdrowie człowieka; ekstremalne zjawiska pogodowe nasilają rozprzestrzenianie chorób zakaźnych, takich jak malaria.

Dokument wskazuje również skutki jakie mogą dotknąć Europę:

- zmniejszenie opadów na obszarach już odczuwających niedobór wody (Euro-

pa Południowa i basen Morza Śródziemnego),

- zmiana nurtów rzek alpejskich w wyniku topnienia śniegu i lodu,
- zwiększone ryzyko występowania sztormów zagrażających obszarom przybrzeżnym,
- straty na obszarach gęsto zabudowanych i w infrastrukturze na terenach zalewowych,
- spodziewane większe opady deszczu zamiast śniegu na terenie Skandynawii,
- szczególne zagrożenie regionów arktycznych, gdzie zmiany temperatur będą większe niż w innych regionach,
- zagrożenie niektórych sektorów gospodarki: turystyki, rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa oraz zagrożenie zdrowia ludzi; niebezpieczeństwa te mogą mieć wpływ na sferę usług finansowych, szczególnie ubezpieczeń,
- zmniejszenie przepływów wody wykorzystywanej do chłodzenia elektrowni i elektrowni atomowych oraz wytwarzania energii,
- zagrożenie infrastruktury transportowej i ochronnej np. falochronów.

Większość tych negatywnych skutków Zielona księga wymienia w formie hipotetycznej, jako „spodziewane” lub łączy je z określeniem „wzrost ryzyka”. Jest to spowodowane niepełną wiedzą odnoszącą się do funkcjonowania systemu klimatycznego oraz brakiem możliwości przewidzenia przyszłych emisji gazów cieplarnianych i ich koncentracji w atmosferze. Poza tym klimatolodzy sądzą, że współczesny system klimatyczny może tolerować ocieplenie o 1-2°C – przy dalszym wzroście temperatury atmosfera ulegnie gruntownemu przeorganizowaniu, tj. zmieni się cyrkulacja atmosferyczna i przesuną strefy klimatyczne.¹³ Nie bez znaczenia są też informacje o zmianach klimatu wystę-

pujących od dawna i nie przynoszących katastrofalnych skutków. Naukowcy z angielskiego University of Leicester dowodzą, że mieszkańcy Karaibów już od kilku tysięcy lat radzą sobie ze zmianami klimatu. Ich teren był wielokrotnie dotknięty przez huragany i ulewne deszcze, a poziom oceanów zmieniał się nawet o pięć metrów na przestrzeni wieków. Stawianie domów na palach zapobiegało konieczności ich opuszczenia, a uprawy prowadzono w różnych miejscach z wykorzystaniem różnych roślin aby uniknąć głodu.¹⁴ Takie i podobne informacje z pewnością znane są pracownikom Komisji i innych instytucji UE. Dowodem na to może być fakt, że w lipcu 2005 r. Komisja Spraw Społecznych i Środowiska Naturalnego Wspólnego Zgromadzenia AKP-UE, w projekcie sprawozdania w sprawie przyczyn i następstw klęsk naturalnych, postulowała wykorzystanie wiedzy miejscowej ludności na rzecz walki z zagrożeniami naturalnymi i sformułowała istotne wnioski w tym zakresie.¹⁵

2.1.2. Biała księga

W Białej księdze dodatkowo zwrócono uwagę, że do bardziej poszkodowanych w wyniku zmian klimatu należeć będą niektóre grupy społeczne: osoby starsze, niepełnosprawni i gospodarstwa o niskich dochodach. Ponadto dokument stwierdza, że nawet w przypadku ograniczenia, a następnie zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych potrzeba będzie około 50 lat, aby przestały działać skutki zmian klimatu. Dokument zwraca również uwagę na takie skutki jak:

- zmniejszenie zawartości w glebie materii organicznej, ograniczające jej żyźność,
- spadek produkcji energii wodnej na południu kontynentu o co najmniej 25%, zaś pięcioprocentowy wzrost na północy,
- szczególnie wpływ ekstremalnych zja-

wisk pogodowych na dystrybucję energii,

- niekorzystny wpływ niektórych środków adaptacyjnych, które mogą doprowadzić do wzrostu wrażliwości środowiska.

2.2. Proponowane działania

2.2.1. Zielona księga

Zielona księga proponuje bardzo wiele działań w odniesieniu do licznych sektorów mających wpływ na środowisko, takich jak: energia, transport, gospodarka morska, rolnictwo, różnorodność biologiczna, zasoby naturalne i przemysł. Uwzględnia też zagadnienia przekrojowe oraz sferę finansów. Dokument przyjmuje podejście oparte na czterech filarach. Poniżej przedstawione zostaną proponowane działania polityczne i legislacyjne, finansowe i instytucjonalne, z uwzględnieniem – tam gdzie to konieczne – innych wymiarów.

Filar pierwszy stanowią: wczesne podjęcie działań w UE w zakresie realizacji i modyfikacji obowiązujących i proponowanych działań legislacyjnych i politycznych oraz uwzględnianie adaptacji w działających programach finansowych. Sukces działań zależy w dużym stopniu od współpracy krajów i UE przy wdrażaniu prawa wspólnotowego opartego w znaczącej części na regulacjach ramowych; RDW¹⁶ nie zawiera środków służących zmianie klimatu – państwa powinny jednak je przyjąć podczas wprowadzania jej w życie. Komisja zapowiada rozpoczęcie prac nad weryfikacją prawa, szczególnie dyrektywy w sprawie charakterystyki energetycznej budynków¹⁷ oraz przepisów konsumenckich, dotyczących zdrowia publicznego, żywności i pasz. Zwraca uwagę na fakt, że proponowane prawodawstwo w zakresie oceny i zarządzania odnoszące się do powodzi kładzie nacisk na działania prewencyjne: zapobieganie,

ochronę i gotowość. Zapowiada opracowanie komunikatu będącego podstawą do stworzenia ram prawnych dla ochrony zdrowia ludzi i zwierząt. Komitet Regionów w opinii do Zielonej księgi stwierdził, że w celu zapewnienia skutecznej adaptacji do zmian klimatu konieczny będzie przegląd szerokiego spektrum obowiązujących przepisów.¹⁸ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego uznaje zaś za celowe wskazanie wszystkich obszarów, w których prawodawstwo europejskie może odegrać korzystną rolę.¹⁹

Proponowane działania polityczne to:

- przegląd wspólnej polityki rolnej i uwzględnienie w niej wsparcia adaptacji do zmian klimatu,
- badanie w jaki sposób polityka przemysłowa może przyczynić się do działań adaptacyjnych i opracowanie planu działań,
- opracowanie komunikatu w sprawie niedoboru wody i susz.

Komisja zapowiada włączenie problemu zmian klimatycznych do polityki spójności i przeanalizowanie możliwości uwzględnienia go w programach Funduszu Spójności i Funduszu Rozwoju Regionalnego. Ponadto proponuje uwzględnienie adaptacji w programach przedakcesyjnych, programach sieci transeuropejskich, Funduszu Rozwoju Obszarów Wiejskich i programie LIFE+.

Filar drugi stanowi uwzględnienie adaptacji w działaniach zewnętrznych. Nie ma w nim propozycji zmian ani wprowadzania nowego prawa, chociaż realizacja założonych działań politycznych będzie tego wymagała. Najważniejszymi działaniami politycznymi filaru są: promocja adaptacji do zmian klimatu w ramach UNFCCC oraz działania na rzecz jej uwzględniania w krajowych planach rozwoju, w tym w krajach rozwijających się. Komisja chce też, aby w działania adaptacyjne zaangażować Rosję, obszary Morza Czarnego i Morza Śródziemnego, Grenlandię,

Arktykę i region alpejski. Działania podejmowana z krajami sąsiadującymi powinny być realizowane w kontekście europejskiej polityki sąsiedztwa. Odnośnie współpracy z krajami uprzemysłowionymi (Japonia, USA, Australia) brak jest strategii współpracy i Księga postuluje jej opracowanie. Dokument wskazuje na konieczność globalnego partnerstwa, w tym współpracy z organizacjami międzynarodowymi. Finansowanie działań możliwe jest poprzez fundusz adaptacyjny w ramach protokołu z Kioto, Globalny Fundusz Środowiska I Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa (ENPI). Kraje kandydujące i potencjalnie kandydujące mogą korzystać z funduszy przedakcesyjnych.

Filar trzeci to zmniejszenie poziomu niepewności przez rozszerzenie bazy naukowej za pomocą zintegrowanych badań nad klimatem. Nie zawiera propozycji legislacyjnych i finansowych. Zwraca uwagę na integrację wyników badań naukowych z działaniami politycznymi.

Filar czwarty: zaangażowanie europejskiego społeczeństwa, przedsiębiorstw i sektora publicznego w przygotowanie skoordynowanych i wszechstronnych strategii adaptacyjnych zawiera propozycję utworzenia w ramach europejskiego programu dotyczącego zmian klimatycznych (ECCP) Europejskiego Zespołu Doradczego ds. Adaptacji do zmian klimatycznych. Ma to być kolejna grupa ekspertów działających przy Komisji, składająca się z decydentów, naukowców i przedstawicieli organizacji społecznych. Zakres konsultacji eksperckiej obejmowałby praktycznie wszystkie aspekty związane z adaptacją: środowiskowe, zdrowotne, gospodarcze i finansowe; zespół analizowałby również skoordynowane strategie i propozycje działań. Efekty pracy takiego gremium miałyby niewątpliwie wpływ na prawo i politykę.

Po przedstawieniu czterech filarów, Księga opisuje, w sposób wręcz lakoniczny,

kolejne działania. Należą do nich: zintensyfikowanie działań adaptacyjnych na wszystkich szczeblach, dobra koordynacja polityki wspólnotowej, konsultacje internetowe i warsztaty dotyczące Zielonej księgi w państwach członkowskich i krajach trzecich. Są to standardowe działania konsultacyjne.

2.2.2. Biała księga

Zielona księga wymieniona jest w Białej księdze tylko raz, jako dokument rozpoczynający konsultacje. Biała księga nie przyjęła podejścia opartego na czterech filarach; dokument nie wspomina nawet o jego istnieniu. Brak odniesień do Zielonej księgi i jej czterech filarów stanowią istotną trudność w możliwościach porównania treści obu ksiąg. Biała księga podzieliła wdrażanie wspólnotowych ram adaptacji na dwa okresy: lata 2009–2012 poświęcone będą przygotowaniu podstaw do opracowania kompleksowej strategii, której wdrażanie rozpocznie się w roku 2013. W pierwszym okresie realizowane będą cztery grupy działań: tworzenie podstaw wiedzy na temat zmian klimatu, włączenie adaptacji do kluczowych dziedzin politycznych, stosowanie kombinacji instrumentów politycznych, takich jak: partnerstwo publiczno-prywatne, wytyczne i instrumenty rynkowe oraz intensyfikacja współpracy międzynarodowej.

Ze względu na regionalne zróżnicowanie i niejednorodną intensywność skutków zmian klimatu, większość środków adaptacyjnych będzie podejmowana na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym. Środki te można jednak wspierać i wzmacniać poprzez zintegrowane i skoordynowane podejście na poziomie UE.

Biała księga proponuje wprost tylko dwa rozwiązania związane z prawem, dotyczące wyłącznie krajów Wspólnoty:

- w planach zarządzania wodami w rzeczach, które zgodnie z RDW nale-

ży sporządzić do 2009 r., mają być uwzględnione skutki zmian klimatu, a w planach sporządzanych do 2015 r. powinny być w pełni uwzględnione kwestie adaptacji do zmian klimatu,

- uwzględnienie zmian klimatu w procesie wdrażania dyrektywy o powodziach.²⁰

Księga informuje o propozycjach dotyczących prawa międzynarodowego: w ramach Konferencji Stron Ramowej Konwencji NZ w sprawie zmian klimatu, UE przedstawiła ambitne propozycje na rzecz wspierania adaptacji w globalnym porozumieniu na okres po 2112 r. Instrumentem służącym określeniu tych propozycji są szczególnie ramy działania na rzecz adaptacji FAA (*Framework for Action on Adaptation*) przedstawione w Komunikacie: *W kierunku ogólnego porozumienia kopenhaskiego w sprawie zmian klimatu*.²¹

Zarówno w odniesieniu do prawa międzynarodowego, jak i politycznych działań zewnętrznych nastąpi prawdopodobnie przesunięcie kompetencji negocjacyjnych z poziomu państw, na poziom Wspólnoty. Możliwość taką przedstawia dokument roboczy Komisji streszczający ocenę skutków Białej księgi.²²

Dokument zapowiada przegląd nie tylko kluczowych, ale wszystkich strategii politycznych pod kątem ich dostosowania do celów adaptacji. Szczególny nacisk kładzie na wspólną politykę rolną i jej przydatność do zrównoważonej produkcji. Strategie polityczne mają być zbadane pod kątem ich poprawy i rozwoju środków przeciwdziałających utracie różnorodności biologicznej i zwiększaniu potencjału magazynowania wody przez ekosystemy. Komisja uważa również, że UE powinna wnieść znaczący wkład w proces adaptacji w ramach polityki zewnętrznej dotyczącej obszarów: gospodarka wodna, rolnictwo, bioróżnorodność, lasy, pustynnienie,

energia, ochrona zdrowia, badania, erozja wybrzeża a nawet polityka społeczna. Księga przywołuje komunikat Komisji Strategia UE rzecz działań zewnętrznych w krajach rozwijających się, który uzupełnia i wspiera istniejące inicjatywy Wspólnoty w sprawie zmian klimatu.²³

W zakresie finansów planowane działania państw i UE dotyczą głównie oszacowania kosztów adaptacji w poszczególnych obszarach polityki, badania możliwości wykorzystania innowacyjnych środków finansowania, ubezpieczeń i podobnych środków działających jako instrumenty podziału ryzyka. Komisja przewidziała też zachęcanie państw do wykorzystywania środków uzyskanych w związku z funkcjonowaniem wspólnotowego systemu handlu uprawnieniami do emisji na potrzeby adaptacji.

Zamiarem Komisji jest powołanie zespołu kierującego ds. wpływu i adaptacji (*Impact and Adaptation Steering Group, IASG*), w którego skład wejdą przedstawiciele Państw UE biorący udział w opracowywaniu krajowych i regionalnych programów adaptacyjnych. Będą oni mogli zasięgać opinii przedstawicieli społeczeństwa i naukowców. Zespół wspierany będzie przez grupy techniczne zajmujące się postęпами w najważniejszych sektorach związanych z adaptacją; księga nie precyzuje, kto będzie wchodził w skład grup technicznych.

3. Uwagi końcowe

Biała księga jest dokumentem powstałym w wyniku konsultacji zainicjowanych przez Zieloną księgę. Na jej treść mają też niewątpliwie wpływ prace własne Komisji oraz innych instytucji i organów UE, w tym pytania prezydencji. W okresie między opublikowaniem Zielonej i Białej księgi (29.06.2007–1.04.2009) przyjęto dokumenty, które miały z pewnością wpływ na treść

Białej księgi. Są to szczególnie:

- rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie Zielonej księgi;²⁴ Parlament wezwał Komisję do uwzględnienia adaptacji do zmian klimatu w przepisach prawa oraz strategiach i projektach finansowych, odniósł się też do konieczności finansowania działań dostosowawczych z funduszy strukturalnych i Funduszu Solidarności,²⁵
- komunikat Komisji *Możliwości Europy w dziedzinie zmian klimatycznych*²⁶ stanowi przegląd dotychczasowych i planowanych działań, które mają uczynić UE globalnym liderem w walce ze zmianami klimatu,
- komunikat Komisji *Wprowadzenie wspólnego systemu informacji o środowisku (SEIS)*,²⁷ bezpośrednio nie dotyczy adaptacji do zmian klimatu, jednakże bardzo duże znaczenie dla tej kwestii będzie miała poprawa jakości i dostępności informacji o środowisku.

Niewątpliwym wpływem na treść Białej księgi miały też prace nad pakietem klimatycznym, który Komisja przedstawiła na początku 2008 r.

Różnice dotyczące skutków zmian klimatu są między przedmiotowymi dokumentami niewielkie i nie dotyczą skutków o zasadniczym znaczeniu. Istotne są różnice dotyczące proponowanych działań i środków. Świadczy to o znaczącym wpływie konsultacji na treść propozycji Komisji, a w ostatecznym efekcie na prawo i politykę Wspólnoty.

dr Adam Erechemla
Wyższa Szkoła Inżynierjno-Ekonomiczna
w Ropczycach

Przypisy

¹ http://europa.eu/documents/comm/index_pl.htm 25.08.2009.

² Dz.U. C 321 E/197 z 29.12.2006, (wersje skonsolidowane Traktatów).

- ³ Dz.U. Nr 52, poz. 515 z późn. zm.
- ⁴ KOM(2009)163 z 22.04.2009.
- ⁵ KOM(2009)44 z 4.02.2009.
- ⁶ KOM(2009)324 z 3.07.2009.
- ⁷ KOM(2009)147 z 1.04.2009.
- ⁸ KOM(2007)354 z 29.06.2007.
- ⁹ M. Górski, *Zasada prewencji w prawie ochrony środowiska*, Studia Prawno-Ekonomiczne. T.LII, 1995, s.88- 89
- ¹⁰ COM (2000) 1 z 2.2.2000.
- ¹¹ KOM(2005)218 końcowy z 25.5.2005.
- ¹² L. Starkel, Z. Kundzewicz, *Konsekwencje zmian klimatu dla zagospodarowania przestrzennego kraju*, Nauka nr 1/2008, s.93.
- ¹³ B. Dobrzańska, G. Dobrzański, D. Kiełczewski, *Ochrona środowiska przyrodniczego*, PWN, Warszawa 2008, s.99.
- ¹⁴ Serwis PAP „Nauka w Polsce” z 3.06.2009.
- ¹⁵ APP/3802 z 5.08.2005.
- ¹⁶ Dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej (Dz.Urz. L 327 z 22.12.2000).
- ¹⁷ Dyrektywa 2002/91/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 16 grudnia 2002 r. w sprawie charakterystyki energetycznej budynków (Dz.Urz. L 1 z 4.01.2003). Komisja przygotowała wniosek zawierający przekształconą dyrektywę (KOM(2008)780 z 13.11.2008), której celem jest wyjaśnienie i uproszczenie niektórych przepisów, rozszerzenie zakresu aktu oraz wzmocnienie niektórych przepisów, tak aby były skuteczniejsze oraz wskazanie wiodącej roli sektora publicznego.
- ¹⁸ Dz.Urz. C 53 z 26.02.2008.
- ¹⁹ Dz.Urz. C 120 z 16.05.2008.
- ²⁰ Dyrektywa 2007/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 23 października 2007 r. w sprawie oceny ryzyka powodziowego i zarządzania nim (Dz.Urz. L 288 z 6.11.2007). Dyrektywa nakazuje uwzględniać wpływ zmian klimatu we wstępnych ocenach ryzyka powodziowego, planach zarządzania ryzykiem oraz podczas przeglądu tych dokumentów.
- ²¹ KOM(2009)39 z 28.01.2009.
- ²² SEC(2009)388 z 1.04.2009.
- ²³ KOM(2009)84 z 23.02.2009. Komunikat przedstawia strategię wdrażania i wsparcia zmniejszania ryzyka związanego z klęskami żywiołowymi.
- ²⁴ P6_TA-PROV(2008) 125 z 10.04.2008. Jest to od listopada 2005 r. szósta rezolucja PE dotycząca zmian klimatu.
- ²⁵ Fundusz Solidarności został ustanowiony przez rozporządzenie Rady z 11 listopada 2002 r. (Dz.U. L 311 z 14.11.2002) w celu pomocy Państwom Członkowskim i państwo prowadzącym negocjacje o przystąpienie w przypadku poważnych klęsk, szczególnie żywiołowych. Impulsem do jego powołania była powódź, która miała miejsce w sierpniu 2002 r. w Austrii, Czechach i NRF, a nieco później we Francji. Ostatnio Komisja przygotowała wniosek Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie uruchomienia Funduszu dla Francji w związku ze szkodami spowodowanymi przez huragan „Klaus” w styczniu 2009 r. (KOM(2009)308 z 22.06.2009). Szkody bezpośrednie spowodowane we Francji oszacowano na 3 805 470 000 euro, a łączna kwota proponowanej pomocy wynosi 109 377 165 euro.
- ²⁶ COM(2008)30 z 23.01.2008.
- ²⁷ KOM(2008)46 z 1.02.2008.